
FRED P. BOSELMAN

JEDAN VID OMLADINSKOG TURIZMA U AMSTERDAMU

Zašto ljudi putuju? Australijskom domorocu lutanje uokolo nije bilo ni rad ni igra — za njega je to bio život. Za većinu srednjovekovnih Evropljana putovanje je bilo redak i zastrašujući prekid svakodnevice. Ideja o putovanju iz zadovoljstva je nešto novijeg datuma.

Putovanje se, danas, tako često posmatra kao „zabava” da se poreklo reči *putovati* (travel) skoro potpuno zaboravilo. Ona potiče iz istog korena kao i reč *raditi* (*travail*) i, kroz najveći deo istorije, o putovanju se mislilo kao o tegobnom radu. Kao u staroj arapskoj poslovice: „Postoje tri oblika prokletstva: bolest, post i putovanje.”

Tokom XVIII i XIX veka prevoz se postepeno poboljšavao. Izgrađeni su veći i udobniji brodovi. Železnice su omogućile putnicima da izbegnu izlokane drumove. „Umesto atletske vežbe putovanje je postalo sport posmatrača”, kaže Denijel Burstin (Daniel Boorstin). „Bilo je to odumiranje putnika i rađanje turista.” Retko se može desiti da sretnete nekog ko ne želi da vidi nove krajeve, upozna nova mesta i pobegne od rutine svakodnevice.

Budući da turizam donosi profit, i da mnoge zemlje, korporacije i pojedinci žele da učestvuju u njegovoj podeli, ne iznenađuje što turistička industrija finansira nebrojena istraživanja koja treba da utvrde zašto se putuje. Pa ipak, tipično je da se pokušaji pojednostavljivanja motiva turista za putovanje degenerišu u stereotipe; podsvesni motivi mogu biti mnogo važniji od onih koji se saopštavaju ispitivačima.

*) Fred P. Bosselman, *In the Wake of the Tourist*, Conservation-Foundation, Washington, 1978.

Turistički autobus pun penzionisanih lekara i sitnih trgovaca je deo priče. Mladi putuju sve više, a način njihovog putovanja veoma se razlikuje od načina na koji su putovali njihovi roditelji. Milioni putuju iz religioznih pobuda. Neki putuju da bi učili, kupovali, iznova proživeli život pionira, da bi se „rasteretili” briga ili, jednostavno, da bi promenili sredinu. Postoje turisti koji idu u Pariz da bi jeli, a u Minhen da bi pili.

Pojedini analitičari želju za putovanjem posmatraju kao čovekovu potrebu da vidi i svoju drugu stranu, da otkrije „nepoznate svetove sopstvenih mogućnosti”. Sociolog Din Mek-Kenel (Dean McCannell) smatra da su turisti i stručnjaci njegovog profila veoma slični; obe grupe pokušavaju da „sintetišu tradicionalne i moderne elemente u novo, celovito razumevanje ljudske zajednice i njenog mesta u savremenom svetu”. Želja za dubljim uključivanjem u različite kulture je, često, deo motiva za putovanje, bez obzira da li u egzotične kulture dalekih zemalja ili u pastirsku suprotnost koju nudi obližnja priroda.

Oni koji se najviše bave traganjem za međukulturnim iskustvima često govore o težnji za autentičnošću, odnosno o traganju za kulturom koja nije dolazila u dodir sa drugim kulturama. Podla prevara „turističkih zamki” je u tome što mnogi od ovih ljudi veruju da negde mogu naći „pravo društvo”. Nasuprot njima, drugi turisti pristupaju putovanju bojažljivo, pozdravljajući sve što ih podseća na kuću i tražeći društvo svojih zemljaka.

Sociolog Erik Koen (Erik Cohen) je grupisao turiste prema stepenu u kome teže za novim iskustvima, oslobođenim tradicionalnog sistema usluga. Turisti koji teže da tokom putovanja dožive ono što je najpribližnije njihovom iskustvu i koji traže organizovani sistem usluga su „organizovani masovni turisti”. Sledeća kategorija su „individualni masovni turisti”, koju slede „istraživači” i na kraju su „drifteri”.¹⁾

Dostignuća ekonomske nauke su, pored biznisa i vlada koje širom sveta pokušavaju da privuku masovne turiste, veoma snizili cenu turizma. Čarter letovi i bukiranje više hotelskih soba odjednom, omogućili su, prvi put, porodicama radnika najrazvijenijih zemalja da putuju u inostranstvo. Istovremeno, snižene cene putovanja avionom i druge pogodnosti vezane za prevoz, omogućile su mladim ljudima da putuju više nego ikad i doprinele naglom porastu najneortodoksnijeg oblika turizma — novom stilu lutanja svetom poznatom kao „drifting”.

¹⁾ U našem jeziku ne postoji odgovarajući izraz za driftera. Ponekad driftere nazivamo hipicima, ili bitncima (Prim. prev.)

Fenomen „driftinga“ se, prema Koenu, prvi put pojavio posle II svetskog rata. Drifter je bio turista koji je postao „fizički i emocionalno uključen u život članova društva u koje je dosao“ i time je postao „pravi pobunjenik protiv turističkog establišmenta i sušta suprotnost masovnom turisti“.

U poznim šezdesetim godinama, kada se broj driftera veoma povećao, izmenio se i karakter ovog oblika turizma: „Za pravog driftera je bilo tipično da putuje bez ikakvog plana puta ili rasporeda. Obilazio bi mesta koja je birao prema trenutnom raspoloženju ili pogodnoj prilici i u njima bi ostajao onoliko dugo koliko bi mu se dopalo, ili koliko bi mu okolnosti dozvolile. Pošto je putovao mimo ustaljenih turističkih putanja — i geografski i socijalno — morao je da koristi one mogućnosti za spavanje, ishranu i putovanje na koje bi naišao, a koje su često bile one koje je koristilo i mesno stanovništvo. Sa „vermassungom“²⁾ driftinga, situacija se menja. Stvaraju se, postepeno, planovi putovanja za driftere... (i) ... neki od njih se ne razlikuju mnogo od planova putovanja za redovne, odrasle turiste. Drifteri i ostali turisti sada često plove paralelno duž istih geografskih linija, mada kroz odvojene institucionalne kanale.“

Drifteri su, naoko mimo utabanih staza, odbacujući tradicionalno turističko ponašanje, uspostavili svoje sopstveno. Pojava driftinga kao masovnog fenomena vodi zbližavanju ljudi sa zajedničkim interesima i zahtevima, koji mogu ličiti na one koji postoje u konvencionalnijim oblicima turizma.

Kada turisti otkriju privlačnost nekog mesta i tu počnu da se okupljaju, stvaraju probleme, postavljaju pitanja, zahtevaju brže donošenje odluka, bez obzira kojoj vrsti turista pripadaju, ili koje je mesto u pitanju. Drifting, u stvari, može biti samo druga, uglavnom nepoznata, strana dobro poznate medalje. Stanovnici Amsterdama znaju je, međutim, veoma dobro.

Novo veliko putovanje

Holandiju zovu „najplemenitijim i najljubaznijim mestom u Evropi“. Nijedno pojedinačno objašnjenje ove reputacije ne zadovoljava u potpunosti. Možda je to, delimično, odraz snažnog religioznog nasleđa koje je podsticalo pacifizam i obeshrabrivalo nasilje u holandskom društvu. Ili ono, možda, duguje nešto činjenici da je struktura partijskog sistema veoma razučena, tako da se bilo koja uspešna politička akcija može sprovesti jedino pažljivom saradnjom stranaka. Neki kažu da su Holanđani na ovaj način želeli da osvetle suprot-

²⁾ Omasovljavanjem (Prim. prev.)

nost između sopstvene fleksibilnosti i onog što oni smatraju regidnošću svojih moćnih istočnih suseda, Nemaca. Holandani su oduvek bili ponosni na svoju individualnost u svetu kojim dominiraju velike zemlje.

U okvirima Holandije, Amsterdam je oduvek bio primer nezavisnosti i dobre volje, po kojoj su Holandani čuveni. Džems Bosvel (James Boswell) je, pišući prijatelju 1763. godine, ukazao na razliku između Holandanina uopšte i „stanovnika Amsterdama koji su oduvek želeli da budu slobodni od dominacije bilo koje moćnije sile.” Jedan drugi putnik iz tog veka je napisao da se „po milosrdnim delima, za Amsterdam može reći da je jednak svim ostalim gradovima sveta ili čak i da prevazilazi. Na skoro svakoj kući u gradu visi kutija za siromahe, zakačena lancem, u koju ljudi stavljaju novac kad god mogu...” Stotinama godina, grad je o sebi mislio kao o tolerantnom mestu, gde su se uspešno razvijale manjinske grupe.

Za današnje turiste Amsterdam je, po popularnosti, četvrti grad u Evropi. Mnogi posetioци uživaju u plovidbi uskim kanalima kraj nizova pročelja od cigala gradskih kući, slušajući vodiče koji kroz anegdote objašnjavaju istoriju grada, često na šest jezika. Rijksmuzej (Rijksmuseum) je dom za neka od najboljih dela Rembranta, Vermera i Halsa. U drugim muzejima su smeštena sjajna dela van Goga. Koncertgebouw (Concertgebouw) je čuven među ljubiteljima muzike u svetu.

Zbog svojih kulturnih atrakcija Amsterdam je već dugo cilj velikih turističkih putovanja. Krajem šezdesetih godina, međutim, u grad su počele da pristižu legije driftera i grad je uskoro postao stecište evropske kontrakulture. Nove turiste je mnogo manje privlačilo tradicionalno razgledanje grada, a mnogo više neki drugi razlozi. Za mnoge stanovnike Amsterdama mladi turisti su bili simbol opuštenijeg, miroljubivijeg društva, koje su očekivali da će budućnost doneti. „Sve zavisi od tvog stanovišta”, kaže istoričar Džefri Koterel (Geoffrey Cotterell). Za neke su deca cveća bila uzor novog i lepšeg sveta... dok su za druge bila prljavi izgrednici koje je pod hitno trebalo oribati i, možda, otrebiti od vašiju.”

Nasuprot mnogim drugim mestima u Evropi, Amsterdam je organizovao posebne usluge za mlade. U malom broju drugih gradova i zemalja poklanja se toliko pažnje interesima i aktivnostima mladih. Nigde kao ovde nisu stavovi mladih do te mere uzeti u obzir i toliko reklamirani i legalizovani. Holandani su, takođe, na glasu po tolerantnosti prema onima koji puše travu ili hašiš. Oni se samo smeše i zanemaruju razloge koji leže iza mnogih ispraznih osmeha koje primaju zauzvrat.

Ponešto od ove holandske gostoljubivosti je iščezlo kad su se mladi turisti u sve većem broju počeli sakupljati na Damu (Dam), istorijskom trgu u čijem se centru nalazi nacionalni spomenik žrtvama rata. Pošto je Dam tokom dana bio preplavljen drifterima od kojih su mnogi ostajali tu i tokom noći, darodavci Fonda za spomenik žrtvama rata zahtevali su svoj novac natrag. Vlasnici okolnih krčmi žalili su se da ljudi spavaju u prolazima i da zauzimaju trotoare. Turistički vodiči su autobusima dovodili tradicionalne turiste, ne da razgledaju trg koji se po čuvenju mogao uporediti sa Trafalgar skverom i Trgom Madlen, već da im pokažu one koji su zaposeli trg i time postali nova turistička atrakcija.

Lokalna politička grupa kabuteri (Kabouters) — patuljci doprinela je, takođe, zbrci, proglašavajući drifttere avangardom boljeg društva. Jedna kabuterska izjava glasi: „Kako se novo društvo rađa iz staroga? Kao gljiva na trulom panju. . . levo i desno će se razmnožiti gljive novog društva. Čarobni krugovi vilinskih mesta ujediniće se u mrežu koja će obuhvatiti ceo svet: Slobodna država pomorandža.”

Kakva god da je budućnost driftera oni su na Damu dobili udarac u leđa. Gradonačelnik Amsterdama je, avgusta 1970. godine upozorio ljude koji su spavali na Damu, da za nekoliko dana pronađu sebi prenoćište na nekom drugom mestu. Tada je na scenu stupila policija, a vod marinaca im je pomogao da „oslobode” Dam. Marinci su ostali da počiste đubre i prljavštinu sa spomenika, a potom su odmarširali u kasarnu pevajući ratnu pesmu: „Zorg, dat je erbij komt” — „Uveri se da si tamo”. Veliki broj građana Amsterdama pridružio se pevanju.

Kao što se i očekivalo, ljudi su različito reagovali na čišćenje u Amsterdamu. Odluku gradonačelnika su kritikovali sa svih strana. Spavači na Damu su se osećali izdanim. Čak su i neki stanovnici, koji su se inače slagali sa odlukom, bili razočarani načinom na koji je ona sprovedena. Mnogi ljudi su, gledajući unatrag, smatrali da bi mudrije bilo da je odluka o zabrani spavanja na trgu doneta u zimskim mesecima kada, zapravo, na Damu nema nikog.

Sa krajem leta, gradski oci su razmotrili posledice ovakve svoje odluke na turizam sledeće godine. Razmotrili su prilično neuobičajene mogućnosti koje su želeli da ponude omladini Amsterdama. Već nekoliko godina Amsterdam je novčano pomogao privatne grupe koje su vodile omladinske centre, prevashodno za stanovnike grada. Tokom dana, posetioci su u ovim centrima mogli pronaći tihe kutke za bavljenje jogom ili meditacijom, a tokom večeri tu su bile rok grupe, svetlosni i multimedijiski programi, i — verovat-

no ono najvažnije — ogromne mogućnosti za pušenje droge na miru. Holandski izveštač, koji je pratio koncert na otvorenom prostoru u jednom omladinskom centru, ovako je zapisao: „Toliko se hašiša pušilo da su komarci u letu padali mrtvi, pa ipak, policija nije intervenisala.”

U gradu je odlučeno da se obezbedi alternativni smeštaj za mlade turiste, naročito one koji su želeli da spavaju na otvorenom. Rezultat je bio eksperiment u Vondel parku.

Godina prva: slobodni kao ptice

„Nebo je naš krov; ne radimo; slobodni smo kao ptice”, napisao je holandski pesnik Jost van den Vondel (Joost van den Vondel). Park, koji je po njemu i dobio ime, predivno je mesto veliko 150 jutara, na domaku Lajdsplina (Leidesplein), zabavnog centra Amsterdama. U Vondel parku se nalaze čajdžinica, otvoreno pozorište, teniska i druga igrališta, jezerca, rukavci, pošumljene površine i zeleni travnjaci koji su veoma lepi zbog obilnih kiša nad Holandijom.

Godinu dana posle sukoba na Damu, 1971, grad je otvorio ceo park onima koji su želeli da spavaju na otvorenom, a nisu imali šatore. Stara škola na obodu parka je preuređena za javnu upotrebu i tu su montirani tuševi, praonice, depo za prtljag i stanica za prvu pomoć. Sklonište pod mostom Vondel parka je preuređeno u rekreacioni centar. Otvoren je kafe kojim je upravljala specijalna omladinska organizacija. Direktor obližnjeg omladinskog centra, Pit Riman (Piet Riemans) postao je rukovodilac „Projekta Vondel parka”.

Sredinom leta 1971. godine, oko 500 spavača je koristilo park svake noći. Rekreacioni centar je postao središte omladinske aktivnosti. Tokom večeri, mladi su mogli da uživaju u filmovima, muzici i drugim zabavama, često do četiri časa ujutru. Znak pred parkom je upozoravao da je pušenje dozvoljeno, ali ne i korišćenje i rasturanje teških droga.

Osoblje koje je nadgledalo eksperiment od samog početka je obavljalo posao sa oduševljenjem, osećajući da se u Amsterdamu događaju stvari koje su jedinstvene u svetu. Uskoro su, međutim, počele prve nedoumice oko kolonije driftera u parku. Udruženje vlasnika hotela i restorana poslalo je pismo gradskom savetu, zahtevajući da se poštuje mir od ponoći do sedam časova ujutru. Bilo je toliko đubreta da osoblje zaduženo za čistoću nije moglo da izađe sa njim na kraj; korpe su stalno bile prepunjene; jezerca su bila zagađena praznim konzervama, plastičnim kesama i bačenim flašama. Nedostatak dovoljnog

broja toaleta naveo je neke korisnike parka da se snađu na način koji je ugrožavao druge. Novine su, u jednoj južnoj pokrajini, pisale da je Vondel park postao „moderna verzija kužne kuće iz srednjeg veka”.

Zagađenost parka potvrdio je i rukovodilac parka Riman. Grad je obezbedio dodatna sredstva i početkom avgusta nabavljene su nove kante za smeće, kabine za WC, kao i osoblje koje će se starati o čistoći ovih uređaja. U septembru su neki od najugaženijih travnjaka zamenjeni novim i Park je počeo da dobija svoj stari izgled.

Korisnici

Razgovori s omladinom koja je živela u Vondel parku tokom 1971. godine pokazali su da je glavni razlog njihovog dolaska u Amsterdam mogućnost nabavke droge. Grad je bio čuven po svojoj tolerantnosti prema drogama. U julu 1971. godine, na primer, američka TV kompanija CBS emitovala je specijalnu emisiju o Amsterdamu i drogama. Dopisnik Džon Šihan (John Sheehan) piše: „Svaki mladi turista koji dođe u Amsterdam može odmah da kupi hašiš... Da bismo znali kakve su stvarne posledice uzimanja droge, potrebno je samo da proučimo holandsko iskustvo.”

Pitanje droga bilo je prečutno, ali prisutno od samog početka projekta Vondel parka. Stav Pita Rimana je bio: „Prirodno, možete se opustiti i popušiti jednu ovde. Smatram to apsolutno bezopasnim. To je jedna od najvećih atrakcija Amsterdama.” O teškim drogama osoblje projekta je imalo drugačije mišljenje.

Sa svoje strane, policija nije bila voljna da interveniše. Poslednje nedelje avgusta, međutim, policija je organizovala pretres rekreacionog centra pod mostom u Vondel parku, tražeći droge. Pošto je akcija izvedena na osnovu prijava došnika, to su se policajci usmerili na traženje rasturača i korisnika teških droga. Korisnike lakih droga ostavili su na miru.

S okončanjem prve godine projekta, bilo je jasno da droga podstiče krađe. Učestale su krađe automobila na domaku Vondel parka. Jednoga dana policija je uhapsila 10 mladića zbog krađe, a jedne nedelje sedamnaestoro. U novinama se pojavio naslov: „Predstava o Vondel parku je sve lošija zbog krađa”. Po mišljenju jednog posmatrača: „Stranci misle da je u parku sve dozvoljeno. Pošto je dozvoljeno pušenje droge, zašto ne bi bila i krađa?”.

Savez organizacija društvenih delatnosti u Amsterdamu izjasnio se protiv finansiranja „Projekta Vondel parka” tokom sledeće godine, uko-

liko se ne povede više računa o rastućem broju materijalno neobezbeđene omladine koja ne napušta grad u jesen, već ostaje tu i preko zime. Mladi bez sredstava za život, često sa problemima vezanim za mentalno zdravlje i narkomaniju, provaljivali su u napuštene kuće, pokušavali da dobiju zaposlenje bez radne dozvole i krali da bi se izdržavali.

Kabuterska partija je predlagala da grad Amsterdam traži od vlade Sjedinjenih Država doprinos srazmeran troškovima Amsterdama za rešavanje tzv. „omladinskog problema Amerike“.

Godina druga: Amsterdame, evo nas, dolazimo

Kako se bližilo leto 1972. godine, tako je i novi tip parka u Amsterdamu dobijao sve veći publicitet. Njusvik (Newsweek) je predviđao da će milion Amerikanaca doći u Amsterdam, a rukovodioci Vondel parka su govorili o sto hiljada mladih samo u Vondel parku. Avionske kompanije su ponudile tzv. „hipi čarter letove“ za Amsterdam. Avionska kompanija Pan American Airways, najgororčeniји protivnik kompanije KLM u borbi za prekookeanski saobraćaj sa Holandijom, reklamirala je na celim stranicama Njujork Tajmsa (New York Times) takve letove: „Predivan, prijateljski Amsterdam, svetska metropola u kojoj se mladi ljudi osećaju kao kod kuće, sprema se da vas ovog leta dočeka u još većem broju nego do sada, ali u pravom holandskom stilu“. Oglas se završavao usklikom: „Otvori svoj Vondel park, Amsterdame, dolazimo!“ Gradski oci Amsterdama i stanovnici grada behu zabrinuti.

Polovinom leta, međutim, većina stanovnika Amsterdama je odahnula. Iako je mnogo veći broj driftera spavao u parku u poređenju sa 1971. (85 000 prema 51 000), bilo je mnogo manje pritužbi. Veoma uvećan budžet omogućio je nove olakšice i zapošljavanje većeg broja radnika, od omladinskih savetnika do čistačica. Jedan posmatrač je ocenio situaciju u Parku kao „veoma poboljšanu u odnosu na prethodnu godinu.“ U izveštaju za jesen 1972. godine šteta naneta parku smatrana je nezatnom.

Karakter posetilaca se, takođe, izmenio. Koncesionar kome su hipici bili najbolje mušterije, smatra da je prave hipije veoma teško naći. Dolazilo je sve više mladih sa američkih univerziteta sa najnovijim i najskupljim rancima, vrećama za spavanje i ostalom opremom. Govorilo se o novoj vrsti mladih posetilaca u Amsterdamu — hip omladini — koja je jela u najboljim restoranima, boravila na Damu tokom dana, koristila „alternativnu vožnju autobusom“, imala sobu u Hiltonu, a spavala u parku — ukoliko

nije padala kiša. Kao što je jedan posmatrač rekao: „biti hip je lepo, samo se ne smete ukva-siti”. Za vreme kišne nedelje, samo je četrdesetak „čvrstih duša” ostalo tokom noći napolju.

Kako se broj tradicionalnih studenata koji su hteli da budu hip povećavao, tako je Amsterdam postojao sve manje pozlaćen kavez za progonjene, a sve više rutinska stanica mladih, koji su posećivali mesta značajna za njihovu kontrakulturu u Evropi. Svaki mladi putnik morao je imati mogućnost da kaže da je spavao u Vondel parku. Izgledalo je da je turizam driftera postao institucionalizovan, „odvojen ali paralelan” sa turizmom gomile posetilaca Rijksmuzeja.

Godina treća i četvrta: bavljenje rasturačima droga

Leto 1973. godine je, naoko, prolazilo bez događaja. Odigrale su se manje promene u administraciji Projekta, između ostalog zatvoren je rekreacioni centar pod mostom u Vondel parku. Bilo je relativno malo pritužbi. Malo je mladih turista moglo da se priseti kako je izgledao Vondel park u svojim najboljim danima. Drifteri su dolazili kao i obično; nedostajala je akcija... Posle nekoliko večeri provedenih u parku, ljudi su išli dalje.

Postepeno su se obistinila predviđanja omladinskih organizacija od pre dve godine. Sve veći broj posetilaca parka imao je ozbiljnih problema zbog uzimanja droge. Amsterdam je postao raj za begunce, beskućnike, nezaposlene, kao i one koji su bili psihički i emocionalno rastrojeni. U Amsterdam su pristizali oni koji su zavisili od droge, a dolazili su ne kao turisti već da bi ostali. Većina ili nije mogla ili nije htela da pronađe posao. Pojedine devojke su se odale prostituciji.

Skoro neizbežno, ovi mladi ljudi su postali zavisni od teške droge, a Vondel park je, vremenom, postao njihovo glavno sastajalište. Kada je 1973. godine azijski heroin preplavio amsterdamsko tržište, park je postao mesto u kome su mladi ljudi najpre postajali žrtve teških droga.

Pogoršanje situacije u parku je bilo očito početkom proleća 1973. godine. Pa ipak, gradonačelnik i gradski odbor odlučili su da nastave rad na Projektu i tokom 1974. godine. Osnovali su posebnu Komisiju za omladinski turizam u Amsterdamu s ciljem da okupe zajedno rukovodioce Projekta Vondel parka, rukovodioce ostalih omladinskih organizacija za smeštaj omladine, kao i rukovodioce programa za pomoć omladini.

Prema holandskim merilima, leto 1974. godine je bilo dosta vlažno i hladno. Broj noćenja u Vondel parku je opao na 80 000 u poređenju sa

prethodnom godinom kada ih je bilo 120 000. Jedna Amerikanka je primetila: „Ovo nije toliko privlačan grad koliko sam mislila. Dominira skupoća”. Cinizam je prevladao čak i među osobljem Parka. Svi su se dosađivali. Jedan rukovodilac Projekta je, s priličnim potcenjivanjem rekao: „Možda nemaju više ambicija”.

Negativne sporedne posledice eksperimenta u Vondel parku, koje su svake godine postajale sve očiglednije, uveliko su zasenile pozitivna dostignuća. Rezultati proučavanja komisije samo su potvrdili izveštaje o sve učestalijim krađama, upotrebi heroina i brojnim bekstvima maloletnika od kuće s namerom da ostanu u Amsterdamu. Smatrajući da grad ne može na odgovarajući način da reši nastale probleme, komisija je predložila da se projekat Vondel parka ne finansira dalje, a da se spavanje u parku ili zabrani ili da se oni koji bi tamo i dalje spavali obeshrabre zatvaranjem informacionog centra, garderobe za prtljag, kao i smanjivanjem prehrambenih, medicinskih i sanitarnih usluga do nivoa neophodnog za normalno funkcionisanje parka. Komisija je, takođe, zahtevala da se prestanak rada na ovom projektu objavi u stranim novinama.

Razrešenje

Izveštaj komisije je doprineo donošenju konačne odluke i u januaru 1975. godine gradski savet je zabranio spavanje na javnim mestima. Obustavljena su izdvajanja za projekat Vondel parka. Savet je, takođe, ukazao na izrazitost problema narkomanije i inicirao je „čvršći kurs” u zakonodavstvu radi rešavanja problema vezanih za stanovanje i narkomaniju omladine.

Mnogi stanovnici su odahnuli pitajući se zašto se nisu ove akcije preduzele mnogo ranije. Turistički službenik je rekao: „Novinari su posećivali naše službene prostorije i uvek bi nas pitali kako nam se dopadaju svi ovi mladi turisti ovde. A mi bismo odgovarali: „Uživamo da posmatramo sve više turista u Amsterdamu”. Mi smo to, međutim, stvarno mrzeli!”.

Grad se opredelio za disperzivnu strategiju u obezbeđivanju mladih turista koji se, ipak, odluče da dođu u Amsterdam tokom leta. Predloženo je da se otvori novi kamp u Amsterdamskim šumama, oblasnom parku u vlasništvu grada. Trebalo je iskoristiti i izuzetnu priliku koja se ukazala u severnom Amsterdamu. Ovom predlogu su se, međutim, odmah suprotstavili većnici Amstelvena (Amstelveen) koji se prostire pored Šuma. Oni su brinuli da će održavanje javnog reda pasti na njihova pleća, a ne na teret Amsterdama. Razmatrani su alternativni planovi. Konačno, u kasno proleće 1975. godine, izabrano

je novo mesto za kamping na ostrvu u reci, Ij u severoistočnom delu Amsterdama. Nova lokacija nije privukla mnogo mladih turista, pošto je većina mnogo više volela uzbuđenja grada. U Amsterdamu je i dalje bilo nerešeno pitanje mladih i ono je predstavljalo problem za društvene organizacije grada.

Vondel park je još uvek lep i nastavlja da privlači mnoge posetioce. Velika je razlika, međutim, između sadašnjih nedeljnih popodneva kada park izgleda skoro pust i onih dana iz ranih sedamdesetih kada je bio prepun. Mnoge nažvrljane parole mladih driftera sada su izbledele. Istaknuta upozorenja na mnogim jezicima upozoravaju da je spavanje u parku zabranjeno.

Suprotstavljanje kultura

Uspon i pad Vondel parka kao glavne turističke meke kontrakulture dogodio se u kratkom razmaku od pet godina. Kao mikrokozmos, ukazao je na krhku sponu koja postoji između turista i posebnih mesta koja ih privlače. Staloženi građani Amsterdama — koji uglavnom pripadaju srednjoj klasi — bili su uznemireni neuobičajenim ponašanjem driftera. Ponašanje turista — koji pripadaju evropskoj i američkoj srednjoj klasi — bilo bi podjednako uznemirujuće u nekim drugim krajevima sveta.

Turista je u zemljama u razvoju predstavnik međunarodne kulture koja, često, istovremeno oćarava i odbija. Isticalo se da masovni turizam otežava odnose različitih kultura, podstićući i turiste i domaćine da se ponašaju na unapred utvrđeni način. Po rećima stanovnika Fidžija: „Dok naši ljudi obavljaju svoje dnevne obaveze služeći posetioce, vide beskrajn niz istih bakica, sa istom nijansom plave kose, koje troše novac istog životnog osiguranja, koje govore istim akcentom o istim stvarima koje prožimaju njihovu sličnu životnu percepciju. I šta sad sa bakicama? Pošto se popnu ili izađu iz svojih istih kola, istih aviona, pošto ustanu iz istih kreveta, pošto pojedu istu hranu, popiju ista pića i kupe iste suvenire, ima li smisla pitati se zašto nisu, od danas do sutra, sposobne da razlikuju zemlje kroz koje prolaze. Ovi ljudi putuju svetom kao preporučene pošiljke, slepi i nesvesni lokalnog stanovništva, njihovih želja, problema i tragedija. Umesto razvijanja uzajamnog razumevanja, oni produbljuju uzajamno preziranje.”

Mnogi turisti se slažu sa Denijelom Burstinom da ubrzano postaju glumci koji veruju u *papier-maché* svet, da masovni turizam uništava autentićnost za kojom teže, podstićući „pitoreskne” domoroce da igraju svoje pseudodogađaje, kad god se pojavi autobus sa turistima: „Vredni i če-

stiti domoroci ulepšavaju svoje drevne obrede, menjaju, proširuju i spektakulariziraju svoje svetkovine da bi zadovoljili turiste. U nameri da ispune preterana očekivanja turističkih poslenika i turista, ljudi voljno postaju sopstvena imitacija."

Turističke grupe žele da vide autentične događaje, kaže Erik Koen, ali ih na kraju „transformišu i manipulišu njima“.

Čak i antropolog Klod Levi-Stros koji nastoji da kulturu proučava objektivno, često oseća da njegovo prisustvo negativno utiče: „Bujna i preuzbudljiva civilizacija je razbila mir mora, jednom i za svagda. Tropski opojni mirisi i iskonska nepatvorenost ljudskih bića je uništena biznisom sumnjivih posledica, koji umrtvljuje naše želje i prisiljava nas da prihvatimo samo zagađena sećanja.“

Povećana pokretljivost svetskog stanovništva dovela je do mešanja kultura. „Savremena pokretljivost teži, po Garetu Ekbou (Garrett Eckbo), da ukine jedan od razloga svoga postojanja, čineći sličnim sva ona mesta koja su nekad privlačila svojom različitosti.“

Kulture se, u stvari, menjaju veoma brzo, prihvatajući uticaje iz svih krajeva sveta, baš kao što je i kultura Zapada upijala tuđe uticaje. Posetilac Kariba može da zažali što pojedini muzički sastavi sviraju posetiocima električnu muziku namesto njihovih izvornih narodnih pesama, stvarajući „iskrivljavanja originalnog značenja koje kasniji istraživači neće moći da odrede. Izvesno je, međutim, da svaka etnička grupa nije obavezna da očuva svoju etničku čistotu, zato da bi turisti i istraživači mogli da ih proučavaju. Afrička muzika je snažno uticala na džez i rok muziku; japanska umetnost je veoma uticala na umetnost Evrope. Ovim uticajima se retko mogu naći zamerke. Zašto onda treba da zameramo stanovnicima zapadnog Pacifika što njihovi muzički sastavi sviraju muziku Bitlsa?

„Kultura nije krst koji se mora tegliti; ona je način na koji se zabavlja“ kaže Džems Riči (James Ritchie), antropolog sa Vaikato (Waikato) univerziteta iz Novog Zelanda. U oblasti pacifičkih otoka „stepen kulturnog kontinuiteta se teogobno održava, ali je zato sposoban da se izrazi u više oblika. To su pesme u baru. To su sedeljke uz pivo. To je vaikiki. To su parole utisnute na majicama. A to su, takođe, i električne gitare, moderno farbanje i bojenje tkanina, mimeografsane novine, fotomontaža, magnetofonsko snimanje, dečiji časovi u parku i u školi, prepričavanje legendi, ispevane pesme, takmičenje kultura... Ono što pojedini ostrvljani sada rade izražava njihovu kulturu danas. Ukoliko je moguće pro-

naći načine koji bi obogatili, uzbudili, stimulisali, unapredili, podržali neke ili sve vrste eksperimentisanja, zajedništva, uživanja, tada neka se istraže ti načini i neka se prepusti kulturama — koje predvode oni čije su to kulture, da odaberu i odrede sopstvenu sudbinu...”

Kao i australijski domoroci, ljudi širom sveta zaboravljaju neke specifične navike svojih članova i plemena, stvarajući od njih nove. Male grupe u koje su se ljudi ranije grupisali, sada su zamenjene mnogo obuhvatnijim kategorijama, piše Margaret Mid.” Što smo dalje od doma to su sve obuhvatniji pojmovi sa kojima naš um mora da radi. Stanovnici Kalifornije postepeno postaju Amerikanci, Zapadnjaci, Belci, u skladu sa svojim lutanjem svetom. Turisti istovremeno šire, ali i upijaju, modernu, širom sveta rasprostranjenu kulturu.

Povećana pokretljivost, koja se odslikava u turizmu, može postepeno dovesti do bitne promene odnosa ljudi i mesta. Evropljanin iz srednje klase ne može navesti kao svoju adresu Pariz ili Sen Tropez, ali možda može da navede kao Rotterdam i Ziland (Rotterdam and Zeeland) ili Birmingem i Torke (Birmingham i Torquay). Budući demografi će, namesto tačkica kojima su iskazivali ljude na mapama koje prikazuju gustinu stanovništva, možda koristiti linije, ili za Šveđane, Švajcarce i Nemce samo mrlju.

Možda je prerano reći da stanovništvo sveta počinje da doživljava dugu, postepenu evoluciju ka nomadskom stanju u kom su nekad bili i australijski domoroci i njihovi savremeni dvojnici — drifteri. Uprkos svemu, postoje ljudi — i njihov broj se, izgleda, povećava — koji su prihvatili ovakav način života. Pojedini članovi „jet seta”, za koje je Rasel Bejker (Russel Baker) rekao „da je putovanje njihovo prirodno stanje” postali su, u pravom smislu reči, beskućnici. Lutaju svetom izbegavajući da borave duže vreme u bilo kojoj zemlji, da ne bi morali da plaćaju visoke poreze. Mik Džeger kaže: „Zašto vam je potrebna domovina. Ja ne mislim da vam je ona potrebna. Ona više nije potrebna — ako je ikad i bila. Pretpostavljam da je nekad davno i bila. Čini mi se da ljudima koji sviraju muziku nije uopšte potrebna domovina. Ni fizičarima. Ma šta da znaju, mogu to da rade bilo gde.”

Stanovište korisnika

Drifteri koji su lutali Vondel parkom bili su nekorenjeni. Osećaj nezavisnosti pratila je sposobnost da se krene u svakom trenutku. Pa ipak, s porastom nezavisnosti raslo je i njihovo nepoštovanje za ljude i mesta koja su posećivali, a ovo je proizvodilo povratni udarac.

U početku, većina stanovnika Amsterdama se ponosila privlačnošću svoga grada za driftere. Beše to dokaz dobre volje po kojoj je grad bio čuven. Pojavio se, međutim, patološki elemenat. Posetioци Parka su istovremeno bili i uživaoci droge koja je vodila u krađu, psihozu i nasilje. Pošto su ove patološke pojave postajale sve dominantnije, dobra volja građana Amsterdama bila je dovedena u iskušenje.

Celokupan turizam se može posmatrati kao droga. On može da uzdiže i da koristi; može da učini da se čovek oseća dobro. On se, međutim, može zloupotребiti i postati destruktivan i za korisnika usluga i za njegovu okolinu. Čak i botaničar koji hemijski čisti odelo da bi izbegao unošenje egzotičnog semenja u nedinutu džunglu Nove Gvineje, oštećuje džunglu, makar i neznatno. Pa ipak, nalet turista može pravilno da se usmeri — kao onaj botaničara — ukoliko se unapred zna koja se droga traži, šta čini jedno mesto privlačnim, tako da se uticaj razornih elemenata može svesti na najmanju meru. Ejerz Rok i Vondel park pokazuju kako nestalna i tanana mogu biti privlačna svojstva jedne oblasti. A kad su posetioци ovakve oblasti tako egzotični ljudi kao što su domoroci i drifteri, onda utvrđivanje privlačnih elemenata mesta i usklađivanje njihovih potreba sa potrebama drugih nije ni malo jednostavan posao.

Drifteri u Amsterdamu nisu učestvovali u odlučivanju o tome gde mogu da borave. Stanovište korisnika su u ovom slučaju predstavljali jedino socijalni radnici, kafedžije i trgovci — ljudi čija je briga za driftere bila povezana, ako ne i određena, njihovim vlastitim interesima.

Uloga koju su drifteri odigrali u Amsterdamu razlikuje se samo po stepenu od ove koju turisti igraju svuda po svetu. Da li je neko pitao turiste žele li hotele-oblakodere u Jerusalimu? Ne, hotelijer je govorio u ime turista i ubedljivo tvrdio da može da proda turistima tu najprimamljiviju drogu „international high-rise”, koji izgleda isto bilo da se nalazi u Džakarti ili Dakaru i obećava turisti smeštaj koji, možda, neće biti uzbudljiv, ali bar neće biti razočaravajući. U kojoj meri će ovakvi hoteli umanjiti privlačnost Jerusalima za turiste? Niko to ne može reći.

Ukoliko se ispravno razumeju privlačna svojstva određenog mesta, mogu se bolje kontrolisati razorni aspekti turizma. Amsterdam je, možda, mogao da prihvati driftere bez tolerisanja krajnje zloupotrebe droge, baš kao što je i Jerusalim mogao da prihvati strane turiste bez tolerisanja vizuelne policije hotelima-oblakoderima.

Možda je za mesta kao što su Jerusalim, Ejerz

Rok ili Amsterdam stanovište umetnika adekvatnije za razumevanje privlačnosti. Posle svojih prvih šest meseci provedenih na jugu Francuske, Vinsent van Gog je pisao bratu: „Da bi se naslikala slika koja zaista dočarava Jug, nije dovoljna veština. Potrebno je dugotrajno promatranje stvari, uz koje postaješ zreliji i koje ti pomaže da ih dublje razumeš.”

(Prevela s engleskog SVETLANA NIKOLIĆ)

